

İSMAIL TOSUN SARAL, *GÜL BABA*, NAPKUT YAYINEVİ, MACARİSTAN, 2022.

AYSUN EZGİ YILMAZ **RÖR** *
Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Bu çalışma İsmail Saral Tosun tarafından hazırlanıp yayınlanan Gül Baba isimli eserini konu edinmektedir. İsmail Saral Tosun, Gül Baba konusunda uzun zamandır araştırma yapmış ve bu araştırmalarını da yayına dönüştürmüştür. Hem Türkiye’de hem de Macaristan’da Gül Baba konusunda yaptığı çalışmalarıyla tanınmıştır. Türkiye ve Macaristan arasındaki kültürel bağların sembolik isimleri arasında yer alan Gül Baba, İsmail Saral Tosun’un çalışmalarıyla her zaman gündemde kalmıştır. Makaleler halinde yayınlanan çalışmalarını müstakil bir esere dönüştürmüştür.

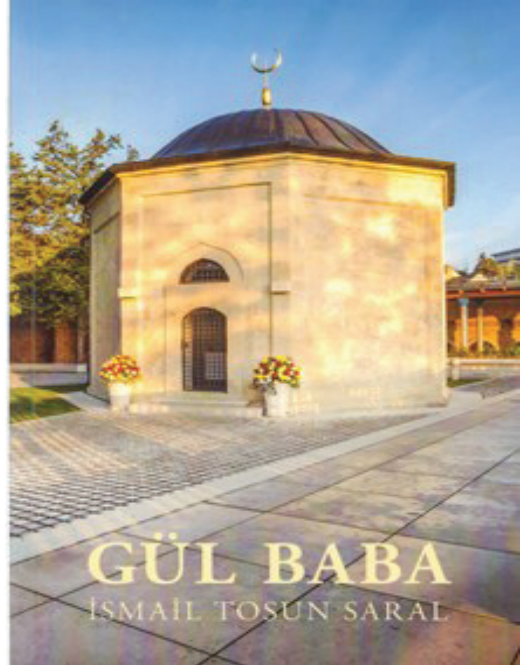
Anahtar Kelimeler: İsmail Saral Tosun, Gül Baba, Budapeşte.

Abstaret

This study is about the work named Gül Baba, prepared and published by İsmail Saral Tosun. İsmail Saral Tosun has done research on Gül Baba for a long time and turned his research into a publication. He is known for his work on Gül Baba both in Turkey and Hungary. Gül Baba, one of the symbolic names of the cultural ties between Türkiye and Hungary, has always remained on the agenda with the works of İsmail Saral Tosun. He transformed his works published as articles into an independent work.

Key words: İsmail Saral Tosun, Gül Baba, Budapest.

* Arş. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aebulbul@baskent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6619-0834.

Giriş

Türk-Macar Dostluk Derneği'nin kurucusu olan ve 2007 yılından bu yana derneğin başkanlığını yürüten İsmail Tosun Saral, Türk-Macar ilişkileri, tarihi ve kültürüne ilişkin yaptığı kapsamlı çalışmalar ile tanınmaktadır. Araştırmacı yazar Saral, Türk-Macar kültür tarihine sağladığı katkılar nedeniyle 2013 yılında Macaristan Cumhurbaşkanı János Áder tarafından Macar Liyakat Nişanı Şövalye Haçı ile ödüllendirilmiştir. Saral, son kitabı *Gül Baba*'da daha önce de üzerinde çalıştığı Bektaşî Dervişi Gül Baba'yı merkeze almıştır.

Bir önsöz niteliği taşıyan Gelecek Sözlere Giriş ile birlikte Gül Baba'nın çeşitli yönlerden ele alındığı 15 ayrı bölümden oluşan eser, Bektaşî dervişi Gül Baba'nın bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Gelecek Sözlere Giriş bölümünde Gül Baba'nın tarihi kişiliği hakkında resmi bir belge bulunmadığını vurgulayan Saral, Gül Baba'nın tarihi şahsiyeti, yaşadığı çağ ve çevresi hakkında çeşitli rivayetler olduğunu belirtmektedir. Yurt içi ve yurt dışında Gül Baba üzerine yaptığı araştırmalardan elde ettiği verileri bütüncül bir şekilde ortaya koyan Saral, bu alanda çalışma yapacaklar için bir kapı açma niyetiyle bu yola çıktığını da sözlerine eklemektedir.

Eserin birinci bölümünde Gül Baba'nın kim olduğuna ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında Gül Baba adıyla bilinen birçok ermiş ve bu ermişlere ait çeşitli makamlar, tekkeler ve türbeler olduğunu ifade eden Saral, bu ermişler hakkında tatmin edici bir bilgiye erişilemediğini ayrıca vurgulamaktadır. Bu bölümde Gül Baba hakkında ilk bilgiyi *Edirneli Tîgi*'nin verdiği belirtilmekte Gül Baba'nın Fatih devrinde yaşayan irfan ve keramet sahibi bir veli olduğu Edirne'de şehit düşerek öldüğü yönündeki verilerden bahsedilmektedir. Gül Babalar arasında en tanınmış olarak kabul edilenin ise XV. yüzyıl sonunda ve XVI. yüzyıl başında yaşayan Budapeşte'nin Budin kısmında türbesi bulunan ünlü bir Türk mücahidi ve Bektaşî dervişi olduğu belirtilmektedir. Yazar, 17. yüzyılda yaşayan büyük Türk seyyahı *Evliya Çelebi*'nin, Fatih Sultan Mehmet döneminden Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar birçok gazada bulunduğunu belirttiği Gül Baba'nın Budin Fethine katıldığını Budin Kalesi önünde şehit düştüğünü ve cenaze namazının Ebussuud Efendi tarafından kıldırıldığı Kanuni Sultan Süleyman'ın bizzat katıldığı cenazede ciddi bir cemaatin varlığına ilişkin verileri bu bölümde detaylı olarak aktarmaktadır. Evliya Çelebi'nin babasından elde ettiği veriler ışığında Merzifonlu olarak değerlendirildiğini ve kavuğunda sürekli bir gül taşıdığı için Gül Baba lakabını aldığına ilişkin kayıtlar yine bu bölümde okura sunulmaktadır. Bu bölümde, Budin'in fethi sırasında orduda görevli olan tarihçi *Celâlzede*'nin Sultan Süleyman tarafından Budin'e kutsal patron seçilen Gül Baba'nın adını anmadığına da dikkat çeken yazar, Gül Baba hususunda biri Fatih diğeri Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşamış iki veli olduğunu ikincisinin şöhretinin birincisini geride bırakması neticesinde Evliya Çelebi'den itibaren ikisinin kaynaştırılarak Kanuni döneminde yaşayan Gül Baba'nın hayatıyla birleştirildiği yönündeki tespitiyle konuya ilişkin en isabetli açıklamayı yapan ismin *Fevziye Abdullah Tansel* olduğunu belirtmektedir. Gül Baba'nın şöhreti hakkında tarihi kayıtlarda veri elde edemediğini belirten ünlü Macar Türkolog *Ármin Vámbéry*'in Gül Baba'yı meçhul bir büyük adam olarak nitelemesinin de doğru bir tespit olduğunu belirten yazar ilk bölümü bu şekilde sonlandırmaktadır.

Eserin ikinci bölümünde Türk seyyah ve araştırmacıların gözünden Gül

Baba'yı değerlendiren yazar ilk olarak *Naîmâ, Peçevî, Ebûbekir Râtip Efendi* gibi önemli araştırmacıların eserlerinde Gül Baba'dan kişi değil yer adı olarak bahsedildiğini ifade etmektedir. Uzun bir sürenin ardından Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati esnasında Sultan ile birlikte Budapeşte'yi ziyaret eden *Ali Kemalî Aksüt*, Ömer Faiz Efendi, *Basiretci Ali* gibi isimlerin seyahatnamelerinde ve gezi notlarında Gül Baba Tekkesinin ziyaretine ilişkin verilerin kaydedildiğini belirten yazar, II. Abdülhamit döneminde de Budapeşte'ye bir dostluk nezaket ziyareti düzenlendiği ve tarihi kayıtlarda bu ziyaretin dördüncü günü Gül Baba Türbesi'nin ziyaret edildiğine ilişkin verileri ortaya koymaktadır. II. Abdülhamit döneminde dergâha gerçekleştirilen ziyaretlerde, dergâhın bakımsız olduğuna yönelik tespitler üzerine II. Abdülhamit'in Macaristan İçişleri Bakanı'ndan tamir izni istediği ve izin çıkması üzerine tamir işlemini kendi parasıyla gerçekleştirdiği yine bu bölüm içinde yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca İsmail *Gaspıralı, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Behiç Koryürek, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şahabettin, Ahmet Refik, İsmail Habib Sevik, Prof. Dr. Mehmet Ali Kâğıtçı* vb. birçok araştırmacının süreç içerisinde Gül Baba'ya yönelik ziyaretleri ve tespitlerinin detaylı olarak aktarıldığı görülmektedir.

Eserin başında Gül Baba'nın tarihi kişiliğine, yaşadığı döneme ve coğrafyaya yönelik farklı rivayetler olduğunu vurgulayan yazar üçüncü bölümde, Tayyazade Atâ'nın *Tarih* isimli eserinde değinilen II. Bayezid döneminde İstanbul'da yaşadığı ve Galatasaray'ındaki Enderun Mektebi'nin (bugünkü adıyla Galatasaray Lisesi) tavsiyesiyle kurulduğu rivayet edilen Galatasaraylı Gül Baba'yı ele almaktadır. Yazar, Galatasaray mektebinin kuruluşu üzerine bilgi veren İhtifalci Mehmet Ziya Bey, *Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hasan Âli Yücel, Fethi İsfendiyaroğlu* gibi araştırmacıların bu noktada Gül Baba'yı andıklarını ortaya koymakta ve ayrıca Gül Baba'nın mezarının yerine ilişkin tespitlerini de aktarmaktadır. Gül Baba üzerine çalışan *Erdogan Karakoyunlu, Figen Nalan Özkan*'ın tespit ve önerilerine de bu bölümde yer veren yazar, bugün Galatasaray Lisesi'nin arka bahçesinde okulun kurulmasına vesile olan Gül Baba'nın mezarı diye bilinen bir mezardan, Galatasaray'dan Tophane'ye inerken Gül Baba Sokağı'ndaki bir caminin bahçesinde Gül Baba'nın gerçek mezarı diye bilinen bir başka mezardan ve "Yeni Çarşı" Caddesinden yokuş aşağı Tophane'ye doğru inerken dik yokuşun sağ tarafında birkaç ağacın arasında bulunan bir açıklıkta da bir başka Gül Baba mezarı ve mezarın kitabesinden bahsederek bölümü tamamlamaktadır.

Yabancı Seyyahlar ve Araştırmacıların Gözüyle Gül Baba başlığını verdiği dördüncü bölümde yazar, yabancı tarihçi, seyyah ve araştırmacıların da Gül Baba ve türbesi hakkında birçok veri sağladığına değinmektedir. Gül Baba'nın tarihi kişiliğine değinilmese de Gül Baba Türbesi hakkında ilk bilgiyi veren kişi olarak Alman *Georgius Wernherus*'u işaret eden yazar, ilgili eserin Evliya Çelebi'nin eserinden yüz yıl kadar öncesi yazılması sebebiyle önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu bölümde yazar; *Ottendorf, Peter Lambecius, Edurd Brown, Simplician Bizozeri, Ignác Kúnos, Gyula Németh, Theodor Menzel, L. Fekete, E.J. W. Gibb, Anton Karl Fisher, Daniel Spitzer, Edit Tasnadi* vb. yabancı araştırmacıların Gül Baba türbe ziyaretleri, alametleri, eserleri vb. konular hakkındaki tespitlerini okurun dikkatine sunmaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde Gül Baba Türbesi'nin iç ve dış yapısı hakkında ayrıntılı bilgilere yer verildiği görülmektedir. Gerek Türk gerekse yabancı araştırmacıların ziyaretlerini kaleme aldıkları yazılarda türbenin yapısı hakkında bilgilere yer vermesi süreç içerisinde Gül Baba Türbesinin durumunu da somutlaştırması bakımından değerlidir. Türbe içinin yabancı araştırmacılar tarafından daha detaylı betimlen-

diğini belirten yazar, araştırmacıların tespitlerine de bu bölüm içerisinde yer vermiştir. Bu bölümde araştırmacıların türbe mimarisi üzerine yaptığı değerlendirmeler ve türbenin süreç içerisinde geçirdiği restorasyon işlemleri hakkında bilgilere yer verildiği de görülmektedir. Avrupa'nın ortasında yer alan Gül Baba Türbesi'nin devlet kademelerinden önemli isimlerin girişimleri ve çabalarıyla aslına uygun bir şekilde yeniden restore edildiği ve 4 Eylül 1997 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından resmen açılan türbenin insanlığın ortak ziyaret yeri haline getirilmesine ilişkin sürece bu bölümün sonunda değinilmektedir. Ayrıca bu bölümde türbenin onarım sonrası ve öncesine ait fotoğraflarına yer verilmesi türbeye ilişkin bu söz konusu pratiklerin somut olarak nasıl uygulandığını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Gül Baba'nın kerametlerine ayrılan altıncı bölümde keramet sahibi evliyalardan biri olan Gül Baba'nın kerametleri güvenilir kaynaklardan elde edilen veriler ışığında sıralanmaktadır. Hastalara şifa verdiğine, dargın ve birbirinden ayrı düşen sevgilileri barıştırdığına, ziyaretine gidenleri sevgiden örtülü bir zırh ile kötülüklerden koruduğuna, Gül Baba'ya ait kemiklerin defninden itibaren 400 yıl çürümeden kaldığına, düşman güllerini tek eliyle yakaladığına ilişkin daha birçok keramet bölüm içerisinde detaylı olarak aktarılmıştır. Bu bölümde sıralanan kerametler kadar bir Türk-İslam ulusu olan, Macaristan'ın fethinde kılıç sağladığı rivayet edilen Gül Baba'nın Macarlar tarafından sevilmesi ve sayılması hususuna da yer verilmiş ve Macarların Gül Baba'yı bir nevi manevi bir kudret unsuru olarak görüp benimsedikleri aktarılmıştır.

Kitabın yedinci bölümü Gül Baba Mezarlığı şeklinde adlandırılmış. Bu bölümde Gül Baba Mezarlığı ile birlikte çevresindeki mezarlıklar ve burada gömülü olduğu iddia edilen bazı şahsiyetlerin adlarına yer verilmiştir.

Gül Baba Şifalı Suları olarak adlandırılan sekizinci bölümde ise Budin'deki Gül Baba Suyu ile birlikte Budin dışında Gül Baba suyu adını taşıyan kaynaklardan, Gül Baba mesire yerlerinden, romatizmaya iyi geldiğine inanılan Gül Baba çamurundan ve Gül Baba ile ilişkilendirilen bir çeşmeden bahsedilmektedir.

Operet ve Sinema Filmlerinde Gül Baba'nın değerlendirildiği dokuzuncu bölümde Macar besteci *Jenő Huszka* tarafından bestelenen üç perdelik operetten, operetin konusundan ve operetin Gül Baba ismiyle iki kez sinema filmine aktarıldığına ilişkin verilerden bahsedilmektedir.

Şiirde Gül Baba'nın değerlendirildiği eserin onuncu bölümünde Türk ve yabancı şairlerin Gül Baba'yı merkeze aldıkları, andıkları ve Gül Baba'nın adını geçirdikleri şiirlerden örneklere yer verilmiştir.

Eserin on birinci bölümü Ignác Kúnos ve Gül Baba Masalları'nda, ilk olarak Gül Baba'nın anlattığı ileri sürülen masalları bir araya getiren Macar Türkolog ve halkbilimci *Ignác Kúnos*'un hayatı ve kariyeri hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. Bu bölümde daha sonra Kúnos'un derlediği masal metinlerinden Gül Baba üzerine yaptığı araştırmalar neticesinde haberdar olan yazarın, metinleri Türkçeye çevirerek yayınladığı "Gül Baba ve Masalları" (2008) kitabında yer verdiği beş masal metni okura sunulmuştur. Söz konusu masallar şunlardır: Derviş Baba'nın Gülleri (Budinli Gül Baba Hikâyesi), Kedilerin Sarayı, Ali'nin Kuyusu, Karpuzcuk, Sabrın Kıymetli Taşı.

Kitabın on ikinci bölümü Alman asıllı bir Macar olan *Ferenc Einsenhut*'un

1886 yılında çizdiği *Gül Baba'nın Ölümü* adlı tablosu ve bu eserin ortaya çıkmasındaki detaylara ayrılmıştır. Eserin Macaristan'ın Ankara Büyükelçiliği Rezidansı kabul Salonu'nda sergilendiği belirten yazar ilgili tabloyu da bu bölümde okura sunmaktadır.

Bektaşî Kültüründe Gül Baba'nın değerlendirildiği on üçüncü bölümde ilk olarak Bektaşî velilerinin ortak özelliği olan yeri geldiğinde ejderhaya dönüşen yer geldiğinde ise kâfirlerin öldürülmesinde yararlanılan tahta kılıçtan bahsedilmektedir. Gül Baba'nın sahip olduğu tahta kılıcın yerli ve yabancı birçok kaynakta yer aldığı belirten yazar bu konuya temas eden ilk ismin Danimarkalı ünlü masalcı *Hans Christian Andersen* olduğunu sonrasında da yerli ve yabancı birçok ismin söz konusu tahta kılıçtan bahsettiğini ifade etmektedir. Bu bölümde ele alınan diğer konu da Topçu Baba Kurbanı ve Gül Baba Kurbanıdır. Gül Baba üzerine araştırma yapıp önemli bilgileri ortaya koyan Refik Engin'in "Topçu Baba Kurbanı, Gül Baba Kurbanı" adlı makalesi bu bölümde verilerek okurun söz konusu verileri detaylı olarak anlamlandırması sağlanmıştır.

Eserin on dördüncü bölümü Gül Baba Türbesi'nin Restorasyon sürecine ayrılmıştır. Türbenin restorasyon ve çevre düzenleme sürecinin nasıl başladığı ve ilerlediği, Türkiye ve Macaristan'ın ortak çabaları, işbirliği ve katkıları; projenin sorumlu mimarı, kültür bakanları, cumhurbaşkanları, dış içleri bakanları vb. yetkililerin türbenin açılışı sırasında yaptıkları konuşmalar üzerinden okura sunulmuştur. Gül Baba ve türbesinin iki ülke halkı için ortak bir ata mirası olarak kabul edildiği, korunması ve gelecek nesillere aktarılması hususundaki hassasiyet bu konuşma metinlerinin ana mesajı olarak ifade edilebilir.

Eserin son bölümünde Muhtelif Gül Babaları ele alan yazar Gül Baba adını taşıyan birçok ermiş ve bu ermişlere ait olduğu düşünülen çeşitli makam, türbe ve tekkenin olduğunu tekrar vurgulamaktadır. Kendi araştırmaları ışığında Gül Babaları; a) Anadolu'lu Gül Babalar, b) İstanbullu Gül Babalar, c) Ankaralı Gül Babalar ve d) Yurt Dışındaki Gül Babalar şeklinde dört başlık altında tasnif eden yazar bu tasnifleri de kendi içerisinde detaylı alt başlıklar altında inceleyerek ortaya koymaktadır.

Sonuç

Söz konusu kitap, ünü Türkiye'den Balkanlara hatta Asya'ya kadar uzanan Bektaşî mücahidi ve dervişi Gül Baba'yı bütüncül olarak ortaya koyan kapsamlı bir çalışmadır. Çalışma özellikle Gül Baba özelinde çalışma yapacak araştırmacılar için değerli bilgiler içermekle birlikte aynı zamanda Bektaşîlik çalışanların da yararlanılabileceği nitelikli bir kaynaktır.

Kaynaklar/References

Saral, İsmail Tosun. *Gül Baba*, Macaristan: Napkut Yayınevi, 2022.

Saral, İsmail Tosun-Saral Emre (der). *Gül Baba ve Masalları*, Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 2008.

